

ΛΑΚΚΙ ΛΕΡΟΥ /// ΣΑΝ ΤΑΙΝΙΑ ΕΠΟΧΗΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ / ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΗΜΑΣ

Αποβιβάστηκα στο Λακκί της Λέρου στη μέση της νύχτας μιας ζεστής καλοκαιρινής βραδιάς του Ιουνίου. Η φαρδιά παραλιακή λεωφόρος, η **passeggiata sul mare**, με τα παράξενα οικοδομήματα και τα πορτοκαλί φώτα έμοιαζε βγαλμένη από το παρελθόν. Ίδια με σκηνικό από ταινία του **Φεντερίκο Φελλίνι...**

Ολα άρχισαν το 1912 όταν οι Ιταλοί έγιναν οι κύριοι των Δωδεκανήσων και αξιολόγησαν τη Λέρο και συγκεκριμένα το **Λακκί** ως την καταλληλότερη τοποθεσία για να στήσουν τη μεγάλη αεροναυτική τους βάση στα πρότυπα της βρετανικής βάσης της Μάλτας.

Τα πλεονεκτήματα του φυσικού κόλπου του Λακκιού δεν είχαν προηγούμενο. Ευρύχωρος και προστατευμένος από όλους τους καιρούς, περιτριγυρισμένος από βουνά και με ένα στενό άνοιγμα μόλις 400 μέτρων στο Κατσούνι, αυτός ο κόλπος που μοιάζει τις περισσότερες φορές με ακύμαντη λίμνη, επιλέχθηκε ως η στρατηγική τοποθεσία για το στήσιμο της μεγάλης αεροναυτικής βάσης των Ιταλών που είχαν ήδη ανοικτούς λογαριασμούς με τους Τούρκους, βλέψεις για επεκτατική πολιτική στην Αφρική και οικονομικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή.

Έτσι ξεκίνησε στη Λέρο και ιδιαίτερα στο Λακκί η κατασκευή έργων σε πρωτοφανή έκταση, έργων που τελικά μετέτρεψαν το μικρό ψαροχώρι με τα βαλτόνερα σε μία πόλη χωρίς προηγούμενο όσον αφορά το

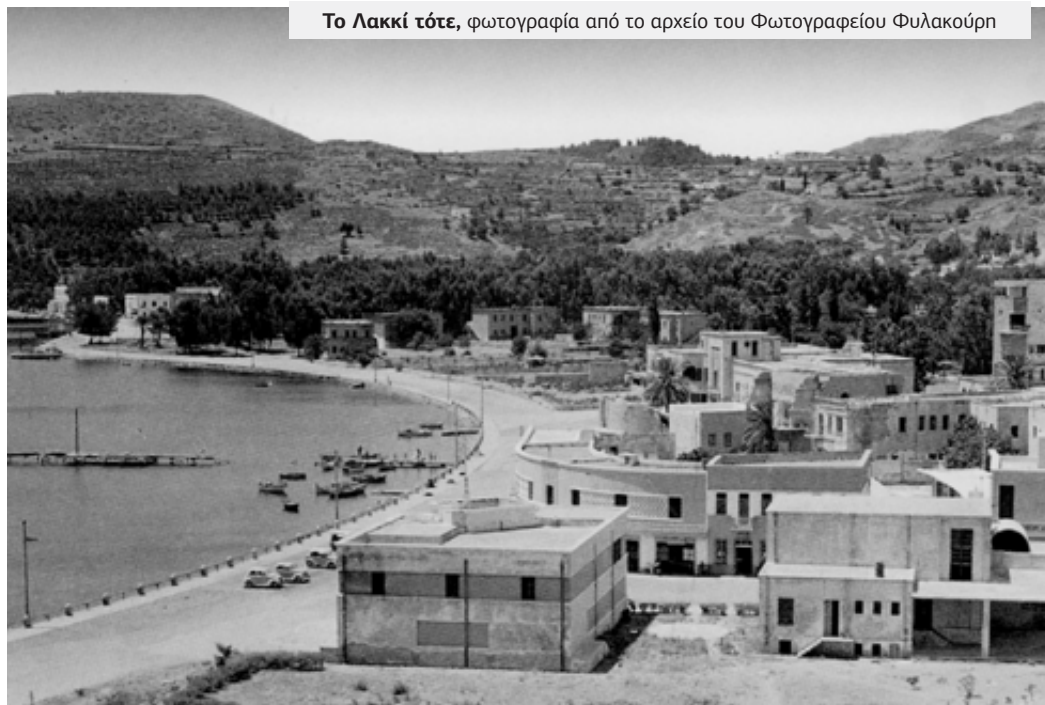
ριμοτομικό της σχεδιασμό και το αρχιτεκτονικό της στυλ.

Οι εργασίες ξεκίνησαν γύρω στο 1923 από το मुखό του κόλπου, στη θέση **Λέπιδα** όπου ως τότε υπήρχε το μικρό ξωκκλήσι του Αγίου Γεωργίου. Εκεί στήθηκε από τους Ιταλούς ένα τεράστιο εργοτάξιο για τη μετατροπή του χώρου σε απόρθητη αεροναυτική βάση, που θα έπαιρνε το όνομα «G. Rossetti» προς τιμή του πρώτου νεκρού πιλότου της. Κατασκευάστηκαν προκουμαία, υπόστεγα για τα σταθμευμένα υδροπλάνα, δεξαμενές καυσίμων πλωτές και επίγειες, ναυπηγείο για την επισκευή και τη συντήρηση των πολεμικών σκαφών, υπόγειες στοές, καταφύγια και πλήθος αποθηκών.

Στην ίδια περιοχή χτίστηκε το κομψό κτίριο της Διοίκησης της αεροναυτικής βάσης, το κτίριο διαμονής των αξιωματικών και οι στρατώνες.

Στην απέναντι πλευρά του मुखού του κόλπου, κοντά στην αεροναυτική βάση, εκεί που βρισκόταν το ψαροχώρι του Λακκιού με τα λιμνάζοντα νερά (από εκεί πήρε και το όνομα Λακκί) οι Ιταλοί από το 1930

Το Λακκί τότε, φωτογραφία από το αρχείο του Φωτογραφείου Φυλακούρη

οραματίστηκαν και έχτισαν μια καινούργια πόλη για την εγκατάσταση των οικογενειών των αξιωματικών και των νέων εποίκων. Μια πόλη αμιγώς ιταλική αλλά πρωτοποριακή σε σύλληψη, που θα περιλάμβανε την ανοικοδόμηση δημοσίων κτιρίων για τη στέγαση των υπηρεσιών, μια πόλη που θα έπρεπε να διαφοροποιείται σε στυλ και έκφραση από το νεοκλασικισμό της **Αγίας Μαρίνας**.

Έτσι επιλέχθηκε ένας νέος αρχιτεκτονικός ρυθμός, με το όνομα «**Διεθνές Στυλ**», που εφαρμόστηκε στην Ιταλία την προηγούμενη δεκαετία και έμεινε γνωστός ως "Ιταλικός Ορθολογισμός".

Η ανάγκη για την εφαρμογή αυτού του στυλ προέκυψε στην Ιταλία όταν το φασιστικό καθεστώς προσπαθώντας να ανακόψει το ρεύμα φυγής από τις γεωργικές περιοχές προς τα μεγάλα αστικά κέντρα δημιούργησε τις "Νέες Πόλεις", δηλαδή υποδειγματικούς σύγχρονους (για την εποχή τους) οικισμούς στην ύπαιθρο, με επαναστατικές αρχιτεκτονικές τάσεις. Κι ενώ στην Ιταλία το φιλόδοξο πρόγραμμα των Νέων Πόλεων

δεν απέδωσε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα στη Λέρο δημιουργήθηκε τελικά μια νέα πόλη, το **Porto Lago** (το λιμάνι στη λίμνη) όπως ονομάστηκε, που από αρχιτεκτονική άποψη θεωρείται μοναδική στον κόσμο.

Γύρω λοιπόν στο 1930 και ενώ ήδη έχει αρχίσει να χτίζεται το μεγάλο κτίριο της Ναυτικής Διοίκησης (το μόνο που δεν ανήκει αρχιτεκτονικά στο Διεθνές Στυλ), ξεκινά η ανοικοδόμηση της Νέας Πόλης.

Για την πραγματοποίηση του εγχειρήματος αυτού απαλλοτριώθηκαν σε εξευτελιστικές τιμές όσα μικρά οικήματα και κτήματα (νησιώτικα σπιτάκια, αποθήκες, καφενέδες, αμπέλια, μπιστόνια) περιλαμβάνονταν στο νέο Σχέδιο Πόλης του Πόρτο Λάγο. Δεύτερο μεγάλο εγχείρημα των Ιταλών αποτέλεσε η στεγανοποίηση της δυτικής πλευράς εκεί όπου τα νερά λίμναζαν ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες.

Φυτεύτηκαν ευκάλυπτοι, τοποθετήθηκαν κορμοί δέντρων και ρίχτηκαν τόνοι μπετόν προκειμένου να δημιουργηθεί το κατάλληλο υπόστρωμα για την κατασκευή της προκυμαίας και τη θεμελίωση των κτιρίων.

Το Λακκί σήμερα, από τον φωτογραφικό φακό του Αντώνη Δήμα

Τόσο οι Ιταλοί αρχιτέκτονες, οι **A. Bernaditti** και **R. Petracco** είναι οι υπεύθυνοι για την παγκόσμια μοναδικότητα του Porto Lago. Παρότι εργάστηκαν και στη Ρόδο, στα γνωστά ιταλικά πρότυπα, η εργασία τους στο Λακκί αποτέλεσε μοναδικό δείγμα της αυστηρής ρασιοναλιστικής λιτότητας που παντρεύει με ένα μοναδικό τρόπο τα κινήματα του μοντερνισμού, του Bauhaus και της βιομηχανικής αισθητικής...

Η πόλη σχεδιάστηκε γύρω από τρεις βασικούς άξονες. Έναν κάθετο προς την παραλία, ο οποίος συνέδεε τις δύο κύριες πλατείες (σημερινές πλατείες **Ρούσου** και ξενοδοχείου **Λέρος**) και δύο άλλους παράλληλους προς την παραλία που διαιρούν τον οικισμό σε τρεις ζώνες. Αυτές οι ζώνες με τη σειρά τους χωρίζονται από άλλους δρόμους σε οικοδομικά τετράγωνα, με μια πολεοδομική διαίρεση που διευκολύνει την κυκλοφορία και την κάθε είδους δραστηριότητα μέσα στην πόλη.

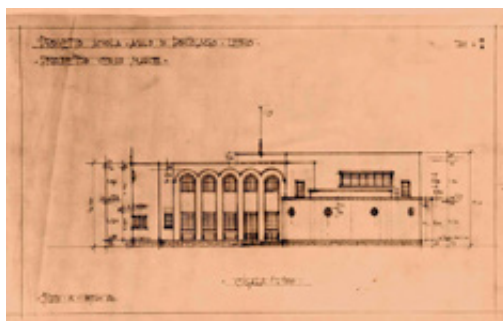
Μέσα σε αυτό το πολεοδομικό σχέδιο εντάχθηκαν όλα τα δημόσια κτίρια χτισμένα στον αρχιτεκτονικό ρυθμό του Διεθνούς Στυλ. Όλα χαρακτηρίζονται από λευκές λιτές επιφάνειες, από κυβιστικές φόρμες που συνδυάζονται με σφαιρικές μάζες και αρμονικές ημικυκλικές γραμμές, από σωληνωτά κιγκλιδώματα και παντελή έλλειψη διακοσμητικών στοιχείων.

Το Λακκί τελικά αποτέλεσε πρότυπο ολοκληρωμένου σχεδιασμού αστικού χώρου που περιλαμβάνει πολεοδομικό σχέδιο με χρήσεις γης κατά κτίριο και σχεδιασμό αρχιτεκτονικών συνόλων με στιλιστική ομοιογένεια που ξαφνιάζει...

Είχε αρχίσει πια να ξημερώνει και τα κτίρια του Διεθνούς Στυλ να αποκαλύπτονται ένα - ένα στα έκπληκτα μάτια μου.

Ξεκίνησα την καταγραφή γεμάτος ενθουσιασμό για τη νέα ταξιδιωτική ανακάλυψη που ζούσα αυτό το καυτό καλοκαιρινό ξημέρωμα.

Κατευθύνθηκα προς τον πύργο του **Ρολογιού**, εκεί που στεγάστηκε το Ιταλικό γυμνάσιο, με το υποκείμενο κυκλικό αίθριο της Αγοράς, ένα συγκρότημα που ολοκληρώθηκε το 1936 και αξιολογήθηκε και βραβεύθηκε το **1976** στην Μπιενάλλε της Βενετίας, στην Έκθεση του Ιταλικού Ορθολογισμού, ως ένα ανεπανάληπτο αρχιτεκτονικό επίτευγμα. Δύο τρία παράδεικα και ένα καφεπωλείο προσπαθούν

Από την κορυφή προς το τέλος:

1. Αρχιτεκτονικό σχέδιο του Διοικητηρίου από το Τοπικό Αρχείο Λέρου.
2. Το Διοικητήριο όπως φαίνεται από τη θάλασσα.
3. Αρχιτεκτονικό σχέδιο του Δημοτικού Σχολείου από το Τοπικό Αρχείο Λέρου.
4. Το Δημοτικό Σχολείο σήμερα.

Ο Πύργος του Ρολογιού σήμερα

Το Διοικητήριο, σε νυχτερινή φωτογράφιση

να ζωντανέψουν το ημιεγκαταλειμμένο κτίριο με το περιστύλιο και τις τέσσερις εισόδους. Απέναντι από την Αγορά, το μισογκρεμισμένο **Albergo Roma** (ξενοδοχείο Roma, μετέπειτα **Λέρος**) δείχνει να ξαναγεννιέται.

Μαζί με το θαυμάσιο Ιταλικό Δημαρχείο ορίζουν το μέτωπο της μεγάλης πλατείας της πόλης προς τη θάλασσα. Στο ισόγειο του Δημαρχείου που εξακολουθεί να φέρει τον θυρεό «Municipio di Porto Lago» στεγάστηκαν το Ιταλικό Ταχυδρομείο και το Ιταλικό Φαρμακείο. Σήμερα στο ημιεγκαταλειμμένο κτίριο στεγάζονται τα Ελληνικά Ταχυδρομεία.

Δίπλα στο Ταχυδρομείο το περίφημο Dorò LAVORO, το φασιστικό εντευκτήριο όπου μαζεύονταν οι Ιταλοί μετά τη δουλειά και στην άλλη πλευρά της πλατείας το ανακαινισμένο κινηματοθέατρο, ίσως το μόνο κτίριο που ξεφεύγει σε όγκο σε σχέση με τις λοιπές αναλογίες της πόλης.

Συνεχίζοντας την παραλιακή λεωφόρο (La Passegiata sul Mare) με τα χαρακτηριστικά Ιταλικά κολωνάκια έφτασα στο Ιταλικό Τελωνείο (σήμερα στεγάζει την Αστυνομία) με την ιδιότυπη αρχιτεκτονική, που δυστυχώς έχει υποστεί πολλαπλές ατυχείς επεμβάσεις, ενώ

στο τέλος της παραλιακής οδού βρίσκεται το πιο παράξενο αρχιτεκτονικά από όλα τα Ιταλικά κτίσματα.

Πρόκειται για το **Δημοτικό Σχολείο** (εξακολουθεί και σήμερα να λειτουργεί) με το κυκλικό του αίθριο και την αρμονική κιονοστοιχεία, που ολοκληρώθηκε το 1936 και στελεχώθηκε διδακτικά από μορφωμένες καθολικές καλόγριες.

Στους παράλληλους με την παραλιακή οδό δρόμους, αναπτύχθηκαν οικήματα, με έντονα στοιχεία Bauhaus που στα ισόγεια τους στέγασαν εμπορικά καταστήματα ενώ στους κάθετους με την παραλία δρόμους προς το Νοσοκομείο, προς την πάνω πλατεία και από τον Άγιο Νικόλαο προς τους στρατώνες χτίστηκαν από το 1935 οι χαρακτηριστικές βίλλες του Λακκίου (palazzina).

Μετά την αποχώρηση των Ιταλών και την απαλευθέρωση της Δωδεκανήσου το 1947 το Διεθνές Στυλ εντελώς ξένο -η αλήθεια είναι- προς τη ελληνική νησιώτικη αισθητική και συνυφασμένο με τον Ιταλικό φασισμό περιφρονήθηκε και σε κάποιες περιπτώσεις αλλοτριώθηκε από ατυχείς αρχιτεκτονικές

Το Ξενοδοχείο Roma

επεμβάσεις. Χρειάστηκαν χρόνια και μελέτες γνωστών καθηγητών (Αντωνιάδης) για να εκτιμηθεί η αξία της πόλης και να διαπιστωθεί η παγκόσμια μοναδικότητά της, αφού στο μέλλον δεν υπάρχει περίπτωση να ξαναχτιστεί ανάλογη πόλη με το Porto Lago. Χαρακτηριστικότερα παραδείγματα ατυχών επεμβάσεων είναι το **Τελωνείο** αλλά και η εκκλησία του **Αγίου Νικολάου** που η προσθήκη του νάρθηκα αλλοίωσε τη δυναμική των γραμμών του και τη θρησκευτική ανάταση που προκαλούσε η αυθεντική κατασκευή της.

Πήρα το δρόμο για τα **Λέπινδα**. Πέρασα τα **Τεμένια**, έφτασα στην Πύλη του Νοσοκομείου και από εκεί πληροφορήθηκα, ότι μετά τη δεύτερη Πύλη που ξεκινούσαν οι εγκαταστάσεις του Ναυτικού, θα ήταν αδύνατον να συνεχίσω και πολύ περισσότερο να φωτογραφίσω.

Έτσι περιορίστηκα στην παραλιακή βόλτα και στην από μακριά φωτογράφιση των κτιρίων του Florestano di Fausto που έχει αφήσει τα αρχιτεκτονικά του διαπιστευτήρια στην πόλη της Ρόδου (Διοικητήριο, Ξενοδοχείο των Ρόδων).

Στην άλλη πλευρά του κόλπου προς την **Μερικιά** βρίσκονταν οι μεγαλύτερες αποθήκες

πυρομαχικών υπόγειες και υπέργειες, καθώς και οι εγκαταστάσεις των συνεργείων για την συναρμολόγηση και την συντήρησή τους.

Πολλά ιταλικά στρατιωτικά κτίρια έτοιμα να καταρρεύσουν, χάσκουν δραματικά και σήμερα στην περιοχή που ήταν άβατη και αυστηρώς απαγορευμένη για τους Λεριούς σε όλη τη διάρκεια της Ιταλοκρατίας.

Ένα από τα πολλά ιταλικά καταφύγια της Μερικιάς μετατράπηκε τα τελευταία χρόνια σε ένα συγκλονιστικό πολεμικό μουσείο, το μουσείο των **Τούνελ της Μερικιάς**. Εδώ καταγράφεται με τον πιο συγκλονιστικό τρόπο η στρατιωτική και πολεμική ιστορία που γράφτηκε στο νησί της Λέρου στη διάρκεια της ιταλοκρατίας και του Β παγκοσμίου πολέμου με την έκθεση σπάνιων αντικειμένων και πολεμικού υλικού από ιταλικές, γερμανικές, αγγλικές και ελληνικές δυνάμεις, που αντιπαρατέθηκαν σκληρά στο νησί της Λέρου. Από στρατιωτικά ποδήλατα μέχρι βόμβες βυθού και από ναυτικούς χάρτες της εποχής μέχρι παλιές φωτογραφίες πρωικών πλοίων και αεροπλάνων που τα κουφάρια τους αναπαύονται στα νερά της Λέρου.

Έμαθα και κάποιες πολύ σημαντικές

Η Εκκλησία του Αγίου Νικολάου

Το κτίριο διοίκησης της αεροναυτικής βάσης και το κτίριο διαμονής των ιταλών αξιωματικών στα Λέπιδα

Η Αγία Μαρίνα

λεπτομέρειες από την επίσκεψή μου στο μουσείο των Τούνελ. Έμαθα ότι το ιταλικό υποβρύχιο **Delfino** που τορπίλισε την «Ελλη» στις **17 Αυγούστου του 1940** ξεκίνησε από τη Λέρο, αφού ναυλοχούσε στο Λακκί. Έμαθα ότι στο διάστημα Σεπτεμβρίου 1943 (όταν και οι Ιταλοί συνθηκολόγησαν και άλλαξαν στρατόπεδο) – Νοεμβρίου 1943 στη Λέρο έγιναν 984 αεροπορικές επιδρομές και έπεσαν περίπου 1100 τόνοι βόμβες. Έμαθα τέλος ότι η μάχη της Λέρου με την επιτυχημένη απόβαση των Γερμανών εναντίον των συνασπισμένων Ιταλών και Άγγλων (άλλες 705 επιδρομές και 587 τόνοι βομβών) αποτέλεσε την τελευταία ίσως σημαντική νίκη τους στη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου.

Μετά τη συγκλονιστική περιπλάνηση στα υγρά τούνελ της Μερικιάς βγήκα πάλι στο φως της ημέρας. Βρήκα τη μεγάλη ιταλική στέρνα της **Συκαμιάς** και του **Αγίου Ιωάννη**, έκανα μια τελευταία βόλτα στο μεσοπολεμικό ρασιοναλιστικό Λακκί και πήρα το δρόμο για τον Πλάτανο και την Αγία Μαρίνα, τέσσερα μόλις χιλιόμετρα απόσταση. Νέα μεγάλη έκπληξη με περίμενε εξαιτίας της τελείως διαφορετικής αρχιτεκτονικής τάσης που επικρατεί εδώ

επηρεασμένης από τον νεοκλασικισμό που σε διάφορες παραλλαγές έφεραν στο νησί κυρίως οι Λεριοί ομογενείς της Αιγύπτου. Πανέμορφα διώροφα και τριώροφα αρχοντικά σπίτια σε παστέλ χρώματα με υπέροχες βοτσαλωτές αυλές δίνουν ξανά την ανάλαφρη αίσθηση της νησιωτικής Ελλάδας.

Επιβίβαστηκα στο καταμαράν που θα χρειαζόταν μόλις 50 λεπτά για να φτάσει στην Πάτμο, στη σκιά της μεταβυζαντινής μεσαιωνικής πολιτείας.

Και για άλλη μια φορά προβληματίστηκα έντονα αλλά και ευχάριστα...

Αλήθεια πόσο μεγάλη και πόσο πλούσια είναι αυτή η μικρή χώρα;

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά την κυρία **Συριδάκη Ευαγγελία** από τη **Δημοτική Βιβλιοθήκη** για το υλικό που μου παρέιχε και τον κύριο **Ασλανίδη Κώστα** του **Τοπικού Αρχείου Λέρου** για τα σχέδια των Ιταλικών κτιρίων που μου παραχώρησε.

Επίσης ευχαριστώ θερμά το φωτογραφείο **Φυλακούρη** στον **Πλάτανο** για τις παλιές φωτογραφίες που ευγενικά μου παρέιχε.